

השפעת השפה על
הבניה חברתית - תרבותית
של נורמות הנוגעות
לזהות מינית

שני בן דוד, מסלול 2

הצהרת אתיקה בכתובה

ידוע לי כי בסמינריון ניתנו הנחיות מפורטות על ידי המרצה בכתב ובע"פ בדבר האתיקה בכתובת העבודה הסמינריונית, ואני מבינה שהפרת הנחיות אלה ו/או הפרת הצהרתי שלהלן תגרור הליכים משמעותיים נגדי במסגרת הליכי המשמעת של המכללה. אני מבינה שבמקרה של הפרת הכללים הודיע המרצה כי ימצה את ההליכים, ובכלל זה יבקש מוועדות המשמעת להרשיע את מי שיפר את הכללים ולהרחיקו מלימודיו במכללה.

אני שני בן דוד, ת.ז. 039768080, מצהירה כי עבודתי מקורית, כי נכתבה במלואה על ידי, ועל ידי בלבד, כי לא נעזרתי בכתובה באיש, בשום דרך שהיא, ובכלל זה, לא נעזרתי בסיוע במחקר, חיפוש חומר משפטי, לא קיבלתי הערות לעבודה המצורפת כאן מאיש, לא נעזרתי בעריכה לשונית, משפטית או אחרת, ואיש מלבדי לא קרא ו/או הגיה את העבודה.

אני מצהירה כי העבודה לא נכתבה עבורי בקשר לסמינריון זה, בין אם בתמורה ובין אם ללא תמורה, ואינה מבוססת על עבודה קודמת שהכנתי או הגשתי בקורסים ו/או בסמינריונים אחרים, במכללה למינהל או במוסד אחר כלשהו.

_____ תאריך: _____

_____ חתימת הסטודנטית: _____

תוכן עניינים

4	שאלת המחקר.....
4	מבוא.....
6	פרק א': הומוסקסואליות – רקע היסטורי.....
6	1. כללי.....
8	2. הגדרה מילונית.....
9	3. משכב זכר בהלכה.....
11	פרק ב': סקירת תיאוריות.....
11	1. אריק גוד.....
11	2. מישל פוקו.....
13	3. ג'ודית באטלר.....
14	סיכום ביניים :.....
15	פרק ג': ביטויים המבטאים הדרה.....
18	פרק ד': המחשה מהפסיקה.....
20	פרק ה': עולם התרבות והפנאי.....
22	סיכום.....

שאלת המחקר:

כיצד מתבצעת הזרת הקהילה ההומוסקסואלית באמצעות שיח?

מבוא

'טבע':

1. "שם כולל לכל הבריאה, תולדה, עולם ומלואו, כל הדברים הקיימים בעולם, עולם הצומח, החי, הדומם".

2. "תכונה, אופי, המהות היסודית הטבועה בכל דבר או יצור מבריאתו".

3. "יסוד מיסודות העולם, אלמנט ראשוני שממנו מורכבים, לפי השקפת הקדמונים, שאר העצמים"¹.

'טבעי':

1. "כמו שהוא בטבע, כמות שהוא מבריאתו".

2. "בלתי מלאכותי, לא מעושה, אמיתי"².

כל מי שאי פעם נקלע לדיון בדבר ההומוסקסואליות ודאי שמע את התיאור הנפוץ לנטייה מינית זו כ"לא טבעית". אני אישית, זכיתי לשמוע את הטענה כמה עשרות פעמים בדיונים משפחתיים ואחרים כאשר הייתי בדעת מיעוט וכל יתר יושבי השולחן טרחו להסביר לי את 'דרך הטבע'. כילידת מושב חקלאי שהטבע הוא חלק בלתי נפרד ממנו, לעולם התקשיתי להבין את אותה פרשנות "טבעית" לטבע, כיצד ניתן להאמין שאותו טבע אליו גדלתי ואותו חוויתי במלוא עוצמתו – פראי, שופע, רווי ביצרים ובלתי ניתן לשליטה, ואשר אליו שייכים כל יצורי הבריאה באשר הם, הוא גם הטבע שבעיני רבים אינו יכול להכיל את סך חלקיו, אותם חלקים שנולדו לתוכו אך למעשה אינם שייכים לו או נמצאים בשוליו.

טענה זו, שנטייה חד מינית אינה טבעית, היא תולדה ישירה של שנקרא בעגה המקצועית הטרונורמטיביות: נטייה קיימת במערכת המגדר המיני המערבית בת זמננו, לראות את היחסים ההטרוסקסואלים כ**נורמה**, ואילו את כל שאר צורות ההתנהגות המיניות כ**סטייות** מנורמה זו³. בעולם הטרונורמטיבי - בו הטרוסקסואליות היא ציווי, בו קיימת נורמה חברתית המעודדת חשיבה באמצעות מודלים בינאריים והמשתיקה ספקטרום נרחב של התנהגויות, מבני תשוקה והזדהויות מיניות⁴ - אין זה מפליא כי רוב החברה אינה מסוגלת לראות בהומוסקסואליות כ'טבעית'.

¹ אברהם אבן-שושן מילון אבן-שושן המרוכז - מחדש ומעדכן לשנות האלפיים 341 (המלון החדש בע"מ, 2004).

² שם, בעמ' 342.

³ תמסין ספרגו פוקו והתיאוריה הקווירית 18 (אריה בובר מתרגם, ספרית פועלים, 2002).

עבודה זו, שהינה בלשנית במהותה, מושתתת על קיומה של ההטרונורמטיביות ועל האמונה שלי כי תפיסה זו היא פסולה ואותה יש לבער משום שהיא יוצרת משטור של המיניות והיררכיות בין סוגי יחסים שונים. בעבודה אבקר את ההטרונורמטיבית תוך התמקדות בביטויים הלשוניים שלה ובאופן בו הם משקפים את הוקעת ההומוסקסואליות.

הבלשנות בעבודה היא בלשנות תרבותית אשר מתבססת הן על הבלשנות המסורתית החוקרת את ההיסטוריה של השפה והתפתחותה והן על בלשנות מודרנית המתמקדת בניתוח השפה בנקודת זמן נתונה מתוך חיפוש החוקיות הפנימית לה ומתוך התפיסה שהלשון היא מערכת חיה ומשתנה שרכיביה משפיעים זה על זה. הערך המוסף של הבלשנות התרבותית הוא בכך שהיא מקשיבה תמידית להשפעות התרבותיות הן על ההשתנות לאורך ההיסטוריה והן על החוקיות הפנימית.⁵

ובהקשר לעבודתי, באספקלריה של הבלשנות התרבותית, תחילה אתחקה אחר גלגולי המונח 'הומוסקסואל', הגדרתו המילונית וההתייחסות המקראית ליחסים חד מיניים, במטרה להניח את הקרקע להתפתחותה והשתרשותה של ההטרונורמטיביות. לאחר מכן, אסקור ביטויים לשוניים הממחישים קיומו של עולם הטרונורמטיבי בשיח.

בחלק א' לעבודה אציג את הרקע ההיסטורי למונח 'הומוסקסואליות' – מקור המונח, כיצד נולד, על ידי מי, באיזו תקופה, הגדרתו המילונית וההתייחסות למשכב זכר בתנ"ך.

בחלק ב' לעבודה אתאר גישות תיאורטיות שונות שעוסקות בחקר המיניות ומהוות את העוגן, כמו גם את הסיבות, לקיומה של הטרונורמטיביות.

בחלק ג' לעבודה אמחיש באמצעות ביטויים שונים את הדרתה של ההומוסקסואליות וכפועל יוצא – את הפיכת ההטרונורמטיביות למיניות ה"נכונה".

בחלק ד' לעבודה אביא דוגמא פסיקתית להטרונורמטיבית בשיח משפטי.

בחלק ה' לעבודה אדגים באמצעות ציטוטים שונים מעולם התרבות והפנאי את התרבות ההטרונורמטיבית.

⁴ ג'ודית באטלר קוויר באופן ביקורתי 12 (מהדורה שנייה מתוקנת, דפנה רוז מתרגמת, מירי רוזמרין ועמליה זיו יועצות אקדמיות, רסלינג, 2007).
⁵ עמליה רוזנבלום וצבי טריגר ללא מילים – התרבות הישראלית בראי השפה 10 (רונית מטלון עורכת, דביר, 2007).

1. כללי

כפי שאראה בסקירה להלן, קיימת היסטוריה ארוכה של יחסים מיניים בין בני אותו מין עוד מקדמת דנן, אלא שלפני העידן המודרני יחסים אלו לא זכו ליחס מיוחד ולא הייתה חלוקה של אנשים לזהויות המבוססות על העדפתם לבני מינם או לבני המין האחר. ייתכן בהחלט שאנשים החזיקו בהעדפות לשותף ממין זה או אחר, אולם לפני יצירת הקטגוריות המודרניות של המיניות, העדפות אלה לא נחשבו למכוננות זהות.⁶ לא הייתה קיימת תפיסה לפיה ישנה איזו מהות "טבעית" אחת של תשוקה וזהות מינית, שכל גוייניה הם בגדר סטייה ממנה.

בשנת 338 לפנה"ס, נוסד הגדוד הקדוש של תבי – יחידת עלית שהורכבה מ – 150 זוגות נאהבים ממין זכר, שנשבעו להילחם ולהיהרג זה למען זה; בשנים 37-68 לספירה, הקיסר נרון מרומא התחתן עם עבדו המסורס ספורוס והרבה להופיע איתו בפומבי. בהמשך התחתן גם עם עבדו המשוחרר דוריפורוס; בשנת 1189, ריצ'רד לב הארי, מלך אנגליה, מנהל רומן עם פיליפ השני מלך צרפת; 1609 – הסונטות של שייקספיר מתארות את אהבתו ותשוקתו של המשורר לגבר צעיר – ככל הנראה פטרונו, הרוזן מסאות'המפטון. באחת הסונטות, שייקספיר מתאר את מושא תשוקתו כ"אוצר מתוק ונעול"; 1654 – כריסטינה, מלכת שוודיה הכל יכולה, מנהלת רומן עם בת האצילים אבה סאפרה; 1701 – יחסים רומנטיים ומיניים בין גברים נפוצים בקרב מעמד האצולה היפני, ובין נזירים בודהיסטיים. השוגון צונוישי מקים הרמון עם 150 פילגשים ממין זכר; 1862 – המשפטן הגרמני קרל היינריך אולריקס מכריז על עצמו כאוהב גברים. להגדרת נטייתו הוא משתמש במושג "אורנינג", על שם האל אורנוס, שהוליד את אפרודיטה ללא אישה. הוא אף מוציא לאור עיתון הנושא שם זה. הוא מעריך שבין חצי מיליון תושביה של ברלין יש עוד 250 אורנינגים כמותו.⁷

המונח 'הומוסקסואליות' נולד רק בשנת 1868. העיתונאי ההונגרי-גרמני קארולי מריה קרטבני טבע את המושג הומוסקסואליות במסגרת קמפיין לביטול הסעיף בחוק הפרוסי⁸ האוסר פדרסטיה (מין עם קטינים). החל מרגע טביעת המונח, המיניות ההומוסקסואלית הוגדרה בהקשר של תפיסת המין כגרעין הזהות האישית והיא סומנה כפתולוגית. קטגוריית ההומוסקסואליות אפשרה מתקפה של מנגנוני הפיקוח החברתי על "סוטות"⁹. כבר בשנת 1871 נחקק ס' 175 בספר החוקים בגרמניה האוסר על מין בין גברים. חוק זהה נחקק בבריטניה בשנת 1885; בשנת 1886, בספרו "פסיכופתיה מינית", מגדיר אבי הסקסולוגיה,

⁶ מעבר למיניות – מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית 18-19 (יאיר קדר, עמליה זיו ואורן קנר עורכים, הקיבוץ המאוחד בע"מ, 2003) (להלן: מעבר למיניות).

⁷ אילנה זפרן סיפור ורוד 150-152 (הילה קרס עורכת, מפה, 2005).

⁸ סעיף 143 לחוק העונשין הפרוסי-1851.

⁹ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 17.

ריכרד פון קראפט אבינג, את ההומוסקסואליות כאנומאליה מינית המתפתחת במהלך ההיריון. אף על פי כן, אבינג טען שניתן להיגמל מהנטייה ע"י התנזרות מאוננות. ספרים רפואיים אחרים ששגשו בתקופה המליצו על שיטות ריפוי אחרות: אמבטיות קרות, עבודה קשה וחתונה; 1889 – בלונדון פורצות מהומות רחוב בעקבות שמועות על פעילותו בית זונות בו מועסקים צעירים ממעמד הפועלים, שעל לקוחותיו נמנים גם בני משפחת המלוכה. בעיתונות מתחיל מסע שטנה נגד הומואים שכונו Buggers – נוולים; 1895 – המשורר והמחזאי האירי אוסקר ווילד נשלח למאסר של שנתיים בעקבות יחסיו הרומנטיים עם אהובו, לורד אלפרס דגלאס; 1933 – הומואים נרדפים בברית המועצות הסטאליניסטית; 1934 – בגרמניה מחוסלים 200 "חזירים הומוסקסואלים" חברי המפלגה הנאצית אשר נרדפו בחסות החוק האוסר על משכב זכר בתקופה הנאצית ואחריה. היינריך הימלר מקים זרוע של הגסטאפו למאבק בהומוסקסואליות ובהפללות. לפי המשוער, כ- 15,000 בני אדם נאסרו במחנות ריכוז באשמת הומוסקסואליות. רבים מהם נספו.¹⁰

יוצא אפוא שלפני הופעת קטגוריות המיניות היו מעשים מיניים, פעולות שהוערכו וקוטלגו וכן טעמים מיניים שונים – אך לא הייתה תפיסה של "נטייה מינית" קבועה המגדירה את האדם. הרעיון שבני האדם שונים מבחינות שונות בטעמם המיני הוא אמנם עתיק יומין, אך הדמיון או השוני בין מינו של מושא התשוקה למין הסובייקט החושק היה רק אחד הממדים המוכרים של בחירה מינית, לאו דווקא המרכזי שבהם, והוא לא קבע את זהות האדם – כשם שהעדפות קולינריות לא נחשבו לקובעות זהות ולא למנט מכונן של האישיות. חיזוק מובהק לכך נמצא בארגון המין ביוון העתיקה, שם, גבר בוגר שהיה אזרח יכול היה לקיים יחסי מין לגיטימיים על כל מי ש"קטינים" ממנו – לא בהכרח בגיל, אלא במעמד החברתי והפוליטי. על כן, המושאים הראויים לתשוקה המינית של האזרח כללו את כל אלה שאינם אזרחים, קרי נשים, נערים, זרים ועבדים. במערך זה, האזרח היה אמור ליטול את התפקיד האקטיבי והחודר ביחסי המין והלא אזרח את התפקיד הפסיבי והנחדר. המין ביוון היה, חלק מהמערך הפוליטי- חברתי, ולא התקיימה ספרה עצמאית של "מיניות" כמו בעידן המודרני. לתפיסה של "מיניות", כמו גם של "הטרוסקסואליות" או "הומוסקסואליות", לא הייתה אפוא משמעות עבור אזרחי יוון העתיקה, ושימוש במושגים אלה לגביהם יחטא באנכרוניזם. היה סוג אחד של מיניות שהיה משותף לכל האזרחים הבוגרים, עם מקום לגיוון בטעמים¹¹.

לסיכום, פרק זה, המציג את ה"לפני" וה"אחרי" של לידת המונח 'הומוסקסואליות', מביא למסקנה כי הומוסקסואליות אינה אלא קטגוריה תרבותית.

¹⁰ זפרן, לעיל ה"ש 6, בעמ' 152-153.
¹¹ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 18-19.

אשר על כן, הרי שהחלוקה הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות, קרי, התפיסה ההטרונורמטיבית השלטת, היא שרירותית ולא ניתן לומר כי אחת משתי הקטגוריות "טבעית" יותר מהשנייה משום שמיניות קיימת רק במסגרת שיח תרבותי¹².

2. הגדרה מילונית

כאמור, עבודה זו מבוססת על בלשנות תרבותית. כלי המחקר הראשוני הוא המילון, אשר משמש במובן מסוים כנקודת אפס. אולם המשמעות המילונית אינה אובייקטיבית וחסרת שיפוט ערכי¹³, כפי שניווכח בדוגמא שלהלן: ההגדרה המילונית של המונח 'הומוסקסואליות' כפי שנמצאה במהדורות ישנות יותר של מילון אבן-שושן היא: "תשוקה מינית סוטה של גבר או אישה אל בן מינם"¹⁴. במהדורה עדכנית יותר, הושמטה המילה 'סוטה' וההגדרה תוקנה ל: "תשוקה מינית של גבר או של אישה אל בני מינם"¹⁵. בדומה, בחוק העונשין הוגדר סעיף האוסר על משכב "שלא כדרך הטבע" כאשר העונש על המעשה היה עשר שנות מאסר¹⁶. רק בשנת 1988 אישרה הכנסת בקריאה שלישית את ההצעה לתיקון מס' 14 לחוק העונשין¹⁷ שהגישה ח"כ שולמית אלונגי. התיקון כלל ניסוח מחדש של מרבית הסעיפים העוסקים בעבירות מין והפרק העוסק בעבירות מין בחוק העונשין הוחלף בניסוח חדש, שאינו מונה משכב זכר בין העברות הכלולות בו.

לדידי, התיאור "סוטה" כפי שמופיע בהגדרה הישנה, מהווה אינדיקציה ברורה לתפיסה הטרונורמטיבית ושינוי ההגדרה ודאי אינו מהווה שינוי תפיסתי והוא אינו אלא ניסיון להסתירה באמצעות שיח. פה המקום לבקר את סגורי התקינות הפוליטית – אותה תנועה חברתית הדורשת מאנשים, בין היתר, להימנע מהשמעת ביטויים פוגעניים¹⁸. בעיניי, זוהי תנועה אשר תורמת במידה רבה לטיוח שכבות הקטגוריזציה המובנית בחברתנו וביצוע שינויים קוסמטיים בשפה כדי לטעון לחפות. האמונה כי מה שנאמר על אדם באורח תקין, כינויו "האמיתי", משקף נאמנה את מהותו ובהזדמנות זו מטפח גם אצל הזולת רגשות נאותים כלפיו¹⁹ היא אמונה מטעה אשר יכולה להביא למדרון חלקלק במובן זה שככל שתעשה השפה יותר יפה כך תורחק החברה משינוי אמיתי ונחוץ ותיווצר מציאות שקרית. הדרך בה אנו מתבטאים ומתנהגים אינה משקפת בהכרח את מה שאנו חושבים ומרגישים שהרי גזענות לא פסה מן העולם עת "כושי" תוקן פוליטית ל"אפרו-אמריקאי". הדעה הקדומה עלולה לפרוץ בחופשיות כלפי חברי הקהילה ההומו-לסבית כשם שהיא יכולה ופורצת כלפי אפרו-אמריקאים אלא שהדעות הקדומות

¹² שם.

¹³ רוזנבלום וטריגר, לעיל ה"ש 5, בעמ' 14.

¹⁴ אברהם אבן שושן המילון החדש כרך ראשון: א-כ 255 (קריית ספר בע"מ, 1981).

¹⁵ אבן-שושן, לעיל ה"ש 1, בעמ' 209.

¹⁶ ס' 351(3) לחוק העונשין, התשל"ז-1977.

¹⁷ הצעת חוק לתיקון דיני העונשין התש"ם-1980, ה"ה 1476.

¹⁸ רוזנבלום וטריגר, לעיל ה"ש 5, בעמ' 330.

¹⁹ משה צוקרמן הפצון האדם – מכתמים על חברה, פוליטיקה ותרבות (רסלינג 2003).

מוסטרות תחת שכבות של אמירות מנומסות²⁰. כך, נוכל להשתמש בהגדרה מודרנית ככל שתהא להומוסקסואל אשר חפה מכל פגיעה או עלבון, אך לחשוב "סוטה".

בחינת ההגדרה המילונית כפי שהייתה בעבר וכפי שהיא כיום מצביעה בבירור על כך שכבר לפני שנים נזרעו זרעי ההטרונורמטיביות. ההגדרה מוכיחה, בדומה לסקירה ההיסטורית, את קיומה של תפיסה חברתית לפיה ישנה צורת חיים מינית ומגדרית אחת ויחידה אשר רואים בה כצורה הנכונה, הטבעית והנורמאלית - היא ההטרונורמטיביות, בעוד שאר צורות החיים המיניות נתפסות כריגות. הניסיון לפצות על כך במבע לשוני הוא כושל בעיני משום שהגרעין הקשה נותר אותו גרעין והשינוי התפיסתי טרם הושג.

3. משכב זכר בהלכה

הומוסקסואליות לא פסחה על ימי קדם וניתן למצוא תיאורים רבים של יחסים אלו כבר בתנ"ך, בתקופת אנשי המבול²¹, תקופת מלכי ישראל²² ועוד. בחרתי להביא פרק זה על מנת להראות כיצד הבנייה חברתית של תפיסה הטרונורמטיבית מצויה גם בתנ"ך.

בספר ויקרא מצוי איסור העריות המפורסם: **"וְאֵת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הוּא"**²³. איסור זה הוא מצוות לא תעשה, האוסרת על קיום יחסי מין בין שני גברים, כאשר חז"ל הרחיבו את האיסור כך שיחול גם על יחסים בין נשים²⁴ וכינו זאת "נשים המסוללות זו בזו"²⁵. העונש בגין המעשה הוא עונש מוות: **"ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אישה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם בם"**²⁶. בהקשר זה, הרב פיינשטיין מדגיש שהעונש על מעשה הומוסקסואלי אינו "סתם" עונש מוות כי אם מיתת בית דין בסקילה. מיתה זו נחשבת לעונש החמור ביותר בתורה והסיבה לכך היא שאיסור משכב זכר נחשב לגילוי עריות שהוא אחד משלושת האיסורים עליהם אדם צריך להיהרג ולא לעבור²⁷.

עד פה הכל כשורה. אולם בהמשך מסביר הרב כי חומרת המעשה עולה מכינוי המעשה כ'תועבה' – כינוי שנמצא הן באיסור והן בעונש. הרב פיינשטיין מסביר כי חטא זה קרוי 'תועבה' משום שאין בו תאוה מצד טבע האדם, ובלשונו של הרב: **"תאוה למשכב זכר הוא נגד עצם התאוה, וגם רשעים אין להם תאוה לזה בעצם, אלא שכל התאוה הוא רק מחמת שהוא דבר אסור, והיצר הרע מסיתו להמרות נגד רצון הקב"ה"**²⁸.

²⁰ שם.

²¹ בראשית רבה כו ט.

²² מלכים א, יד כד, מלכים ב, כג ז.

²³ ויקרא יח כב.

²⁴ ג'פרי ויגודר **אנציקלופדיה ליהדות** 151-152 (יוסף אשכול מתרגם, מעריב, 1994).

²⁵ משנה, יבמות, עו, א.

²⁶ ויקרא כ יג.

²⁷ שו"ת אגרות משה, או"ח, ד, סי, קטו.

²⁸ שם.

והרי לנו אותה טענה מקוממת לפיה הומוסקסואליות היא לא יותר מאשר תעייה מה"דרך הטבעית". כלום לא ייתכן שזכר נולד עם תאוה לזכר, והמדובר בדבר שאין לו הבנה אלא בכך שאותו אדם פועל בניגוד ליצריו, מונע על ידי היצר הרע ששולט בו וגורם לו להמרות את פי השם, וזאת אע"פ שהאיסור התנ"כי מדבר על קיום יחסי מין בין גברים בלבד ולא על זהות חד מינית.

האמור משתקף היטב גם ברצינאלים לאיסור על משכב זכר. בספר החינוך למשל מיוחס המעשה להשחתת זרע, אשר פוגע במשימת יישוב העולם.²⁹ רצינאל אחר הוא שע"פ היהדות הרי שזוגיות אידיאלית היא כזו בין בעל ואישה, והיא אף מהווה תבנית המעצבת את הסדר הקוסמי אשר מופר בעצם קיומם של יחסים חד מיניים.³⁰ הסבר נוסף הוא שחטא זה מביא להריסת התא המשפחתי משום שבעלים מקיימים משכב זכר במקום להיות עם נשותיהם.³¹

לסיכום, גם בדת בת כ- 5,700 שנים, משתקף גינוי חמור של יחסים חד מיניים באמצעות איסור דתי שהעונש בגינו הוא מהחמורים ביותר. אולם האיסור המקראי הוא על משכב זכר ולא על נטייה מינית חד מינית. ההלכה עוסקת בפעילויות מיניות אסורות ולא בזהות הומוסקסואלית "סוטה", כפי שהינה כיום.

פרשני התנ"ך למיניהם, יצרו מעין הרחבה של האיסור כך שתהיה התייחסות שלילית גורפת לכל "תופעה" הומוסקסואלית באשר היא. וכך, הומוסקסואלים נתפסו ועודם נתפסים כמשחיתי זרע שאינם מקיימים את מצוות פרו ורבו,³² הורסי התא המשפחתי ואף עברייני יקום המפרים את הסדר הקוסמי.

בהקשר זה, ניתן להעלות השערה ולומר, ככל שמדובר בציבור היהודי, כי האיסור התנ"כי הוא שהניע את הגלגל ויצר דפוסי חשיבה שגויים שקיבלו גושפנקה מהחברה המודרנית ועלו כדי שימוש בתורה הטהורה לסיסמאות של שנאה ממשית כלפי קבוצה זו באוכלוסיה, כפי שניתן להיווכח בימינו אנו. כמו כן, קיום האיסור הגורף שעונשו הוא, לא פחות ולא יותר – מוות, יש בו כדי להמחיש את הקושי להוקיע את גינוי קבוצה זו. מדובר בספר קדוש שמאמיניו רואים בו כמוצא פיו של האל שכמובן לא ניתן לתיקון או לעדכון. כשם שחרוט הדבר בספר הקדוש כך הנני סבורה שחרוטה התפיסה ברוב החברות בעולם אם לא בכלם, וכפי שהסברתי לעיל, הרי שאין די במחיקת מילה יחידה מהגדרה מילונית לתופעה על מנת לעקור את שורש הבעיה ונדרשת פרקטיקה אחרת כפי שאפרט בהמשך.

²⁹ מצווה רט, ספר החינוך.

³⁰ הרב רונן לוביץ "סובלנית אך לא מתירנית", הארץ 27.2.98.

³¹ בעלי התוספות, תוספות לנדרים, נא.

³² בראשית א כה.

פרק ב' : סקירת תיאוריות

בפרק זה אסקור מספר תיאוריות אשר יחד עם פרק א' לעבודתי מאששות את קיום ההטרונורמטיביות ומניחות את התשתית לפרק הבא, אשר בו מובאים, לשם המחשת התפיסה, ביטויים לשוניים השגורים בפי כל.

1. אריק גוד

אריק גוד מצטרף לאותו פלח באוכלוסייה הרואה בהומוסקסואליות כסטייה. אולם הוא גם נבדל מאותו פלח בכך שהוא רואה בהומוסקסואליות סטייה רק משום שכך היא נתפסת בעיני רוב האנשים. גוד מוסיף פרשנות נוספת ל'טבעי' שאינה קיימת בהגדרה המילונית. כאשר גוד מגדיר את התופעה כלא טבעית הוא מדבר על כך שהיא אינה מקובלת חברתית, שהחברה שוללת את התופעה, לפחות באמריקה, שם ביצע את מחקרו ומצא כי כ-50% מהאוכלוסייה רואים בהומוסקסואלים כפלח הכי סוטה באוכלוסייה³³.

גוד נטה לגישה המבנית-חברתית, לפיה הומוסקסואליות היא תפקיד חברתי, תוצר של תהליכים חברתיים ספציפיים, ייחודיים וחד פעמיים. לשיטה זו, תשוקות מיניות הן נלמדות וזהויות מיניות מתעצבות דרך יחסי הגומלין של הפרט עם אחרים. בהתאם לכך, הומוסקסואליות אינה נבחנת בהתאם לקריטריון קבוע מראש משום שיש הבדל בין חברות ותקופות שונות. כל אדם, כחבר בתרבות מסוימת, לומד את מערכת הנורמות באותה תרבות והומוסקסואליות בחברה אחת אינה שווה לכזו בחברה אחרת. ישנו תרגום שונה בעיני המשתתפים, בהתאם לחברה ולזמן. כהמחשה לכך מביא גוד דוגמאות מתרבויות וזמנים שונים, דוגמת יוון העתיקה שם גברים קיימו יחסים רק עם נערים אך הציפייה מהם הייתה להתחתן עם נשים ולהוליד צאצאים. הוא משווה זאת למצב בארה"ב כיום – שם הרוב סולדים מיחסים אלו ומתייחסים אליהם בשאט נפש. לאור כך מגיע גוד למסקנה שמדובר בהבניה חברתית³⁴.

2. מישל פוקו

פוקו, אף הוא מחסידי תיאוריית ההבניה החברתית, הקנה חשיבות רבה לשיח בכלל ולשיח על המין בפרט והשפעתו על הגדרת המיניות. רעיון המפתח בתיאוריה הפוקויאנית, הוא כי המיניות אינה מאפיין טבעי, מהותי או ביולוגי של החיים האנושיים וכי היחיד אינו סובייקט אוטונומי (אני חושב משמע אני קיים) בעל זהות מולדת או מהותית המתקיימת באופן בלתי תלוי בשפה. "שיח" אינו רק מילה אחרת לדיבור, אלא פרקטיקה המייצרת יחסי כוח³⁵.

³³ אריק גוד על הסטייה – הסוציולוגיה של שימוש בסמים, מיניות חריגה, עבריינות, מחלות נפש ועוד פרק 10 (האוניברסיטה הפתוחה, 2002).

³⁴ דייוויד הלפרין "הומוסקסואליות: קונסטרוקט תרבותי, דיאלוג עם ריצ'ארד שניידר" מעבר למיניות 135.

³⁵ ספרגו, לעיל ה"ש 3 בעמ' 18, 65-66.

ולפיכך, ההגדרה העצמית מושפעת באופן ודאי מהשפה. האופן בו אנו מגדירים את עצמינו הוא בדיון מובנה חברתית, תוצר של שפה ושל אופני שיח ספציפיים המעניקים תמיכה למוסדות ולקבוצות חברתיים והם קשורים לחלוקת ידע. בשלהי המאה העשרים, אני עשוי לראות עצמי כגבר הומוסקסואלי או כאישה סטרייטית, אבל יהיו לי קשיים לחשוב על עצמי כגבר לסבי. אופני השיח וסוגי הידע שלהם, הם שמייצרים ומפקחים על המיניות, ומאפשרים לי לחשוב על עצמי כבעל זהות מינית כלשהי. בדיוק כפי שאני רואה את הצבעים מוגדרים ע"י הספקטרום, כך אני תופס את זהותי המינית בתוך סידרה של "אפשרויות בחירה" הנקבעות על ידי רשת תרבותית של מיני שיח³⁶. מה שמייצר את המיניות הוא משטר אידיאולוגי מסוים של דיבור וכתובה על המיניות³⁷. כדי להבין את המיניות יש לפיכך להבין לא רק את ההתנסות אלא גם את ההתנסות – האופן שבו מתנסחת התשוקה בהתאם לאקלים הפוליטי תרבותי שבו היא ממוקמת³⁸.

נאורות אפלה

פוקו מדבר על צידה האפל של הנאורות. הוא מסביר שהעולם המודרני הנאור הוא זה שבעצם הגדיר הומוסקסואליות כסטייה שכן עד המאה ה-17, הומוסקסואליות הייתה שכיחה ואמנם ראו בה כחטא אך אף אחד לא ניסה לדכא אותה. החל מהמאה ה-17 הופיע חידוש תוכני מרכזי של השיח על המין והוא ההבחנה בין סוגי מיניות שונים, הבחנה שהובילה ליצירה של ה"סוטים" וה"סטיות"³⁹. הומוסקסואליות החלה להיות מוגדרת כתופעה פתולוגית, כסטייה מהנורמה ההטרוסקסואלית. מעבר זה, מיחס של חטא ל"הומוסקסואליות", ליחס של סטייה ואנורמאליות, מקורו בהמצאה של העולם המודרני - פוקו גינה את הליבראליות של תקופתנו שבאה לידי ביטוי בדיבור על מין בצורה מאוד גלויה ופתוחה. לדידו, דווקא הדיבור המלבלב על מין מהווה אחד מהכלים לדיכוי ופיקוח חברתי על המין, ולא כפי שהוא מוצג – כבר לפרוץ את הדיכוי⁴⁰. הוא מתאר את שלוש מאות השנה האחרונות כמאופיינות בריבוי השיח על המין אשר מתפקד בד בבד כחלק מכינון המיניות ומהרגולציה שלה⁴¹. פוקו האמין שהשיח על המין משמש כתחפושת של המשטר הדמוקרטי הנאור, אשר אינו אלא רודן אשר תר אחר כוח רב יותר במסווה של קידמה ונאורות. הדיבור הפתוח אודות המין מהווה הולכת שולל, אינטרס של הממסד הבורגני, הקפיטליסטי לאגור כוח שיתועל לטובת שגשוג הכלכלה. נוצרת אשליה של חופש ע"י דיבור פתוח וחופשי המעורר את המיניות במלוא עוצמתה. אלא שהיא נגדעת בשיאה והפרט נותר עם מצבור אנרגיה מינית אצורה והשלטון מנתב את אותה אנרגיה ושואב אותה למנועי הכוח של התעשייה והמסחר. לדעת פוקו השיח על המין הוא

³⁶ שם בעמ' 65-66.

³⁷ שם בעמ' 9.

³⁸ שם בעמ' 10.

³⁹ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 16-17.

⁴⁰ מישל פוקו תולדות המיניות כרך ראשון - הרצון לדעת 11 (גבריאלה אש מתרגמת, הקיבוץ המאוחד, 1996-2008).

⁴¹ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 16-17.

סימפטום לרצון של הממסד לנהל את המין, להשגיח עליו, לחשוף אותו כדי לוודא שלא חורג מהנורמות ולא סימפטום לשחרור המין כלל ועיקר. הממסד רוצה לדבר עליו כדי לשלב אותו בתוך מערכת של תועלת, לכוונו לשם השגת הטוב המרבי עבור הכלל⁴².

לסיכום, בעיני פוקו, המיניות היא מערכת של כוח הכוללת בתוכה מנגנונים חינוכיים, רפואיים, פוליטיים ואחרים, שנועדו לשם פיקוח ומשמעת. במשטר הקפיטליסטי המבוסס על רציונאליות, אינסטרומנטאליות, יעילות ויצרנות (לשם הגדלת הרווח והרחבת יחידת הייצור הקרויה 'משפחה'), הופך המבנה ההטרסקסואלי לחלק מהנורמה הפוליטית ומסמן בו בזמן את ה'הומוסקסואליות' כ'סטייה' אותה יש להוקיע. הסובלנות כלפי הסטייה, תתבטא ברצון להפיק ממנה וידוי אישי או לייצר באמצעותה ידע מדעי תקני שיאתר את הסכנה, ישלוט בה, ויזהיר את הציבור ה'לא נגוע' מפניה. אסטרטגיות אלו נועדו לעודד חשיבה באמצעות מודלים בינאריים וכיתוב בין נורמאלי לאנורמאלי כך שה'סוטים' ידחקו אל השוליים⁴³.

3. ג'ודית באטלר

בעקבות ניטשה, פוקו ודרידה, דוחה באטלר כל אפשרות לרובד אפריורי בשפה ורואה בה מערכת של משמעויות המכוננת מתוך פרקטיקות חזרתיות. משמעות הפעילות האנושית, הלשונית ובכלל, נובעת מהיות הפעולה חזרה על דפוס ציבורי מוגדר ובעלת משמעות חברתית נתונה⁴⁴. השפה בעיני באטלר היא מדיום של כוח אשר פועל בתוכה על ידי יצירת קטגוריות. הפעלת הקטגוריות במסגרות שיח שונות יוצרת אפקטים של כוח חברתי הנובעים מכך שבכל קטגוריה מובלע שיפוט ערכי ודירוג היררכי בשל תפקודן של הקטגוריות כקנה מידה להשתייכות לקבוצה⁴⁵.

ובהקשר למיניות מסבירה באטלר, ישנו עיקרון חברתי המארגן את פרקטיקות הכוח היוצרות את החלוקה המגדרית הבינארית אישה/גבר. עיקרון זה הוא האיסור החברתי על הומוסקסואליות והניסיון המתמיד של התרבות להסדיר מיניות בגבולות ההטרסקסואליות. "החטא" התיאורטי המרכזי הוא קבלת צורות מסוימות של כוח והצגתן כ**טבעיות** – נטרול המימד החברתי וההיסטורי שלהן. באופן זה הופך הכוח לטבע ולפיכך לגורל⁴⁶. באטלר מראה שכל ניסיון להציג רובד קיום כלשהו כטבעי, כרוך, מניח וביח, בשורה של הנחות נורמטיביות שעיקרן תיחום גבולות הלגיטימיות של ביקורת תרבותית על התכנים של קטגוריות זהות שונות. הזהות המינית, שלכאורה טבעית, מכוננת דרך פרקטיקות תרבותיות הפועלות על הגוף האנושי ומעצבות אותו בתור בעל משמעות, צורה ותשוקה מסוימות. הפעלת כוח חברתי על הגוף דרך ידע

⁴² פוקו, לעיל ה"ש 40, בעמ' 13.

⁴³ ספרגו, לעיל ה"ש 3, בעמ' 10-12.

⁴⁴ באטלר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 8-9.

⁴⁵ שם בעמ' 7-8.

⁴⁶ שם בעמ' 11-12.

וטכנולוגיה, איסורים, והגבלות חוקיות, מילים ומחוות, יוצרות אשליה לפיה יש בנו גרעין של זהות מינית נתונה, גברית ונשית, וכי הזהות המגדרית היא ביטוי הגרעין הזה⁴⁷.
אותו משחק שאנו נאלצים לשחק כנשים או גברים מעוגן במבנה העמוק של הנפש, אולם אין זה מבנה נתון, אלא תוצאה של איסור חברתי על הומוסקסואליות המוליד את ה"סימפטומים" התרבותיים אותם אנו מכנים נשיות וגבריות⁴⁸.

סיכום ביניים:

הפרקים הקודמים לעבודתי מניחים את המצע לקיומו של עולם הטרונומרטיבי מובהק בו נבנו חברתית הקטגוריות המיניות הומוסקסואליות/הטרוסקסואליות. אולם יש להדגיש ולומר כי אמירה זו אין בה כדי לומר שהן אינן קיימות במציאות, שהן רק פרי דמיונם של אלו המגדירים עצמם ככאלה. הומוסקסואליות והטרוסקסואליות הן אינן בדיות ואכן קיימים כיום הומוסקסואלים והטרוסקסואלים – אנשים שתשוקותיהם מאורגנות או מובנות על ידי הדפוס שאותו מציינים שני מונחים מנוגדים אלה. עם זאת, קטגוריות אלה הן גם אינן בגדר **עובדות טבע**, מאפיינים קבועים ופוזיטיביים של עולם הטבע. יהיה נכון יותר לומר שהן נמנות עם הקודים החברתיים אשר מקנים לבני אדם גישה לעצמם כסובייקטים בעלי משמעות של ניסיונם, ובאופן כזה זוכים לממשות – כלומר, רוכשים מעמד אובייקטיבי⁴⁹.
בפרקים הבאים אתרכז בביטוי ההטרונומרטיביות בשפה, אתחקה אחר האופנים בהם טקסטים שונים משתמשים בקטגוריה "מין", באופן שמאשרר עולם סימבולי הטרוסקסואלי, ודוחק את האופציה ההומוסקסואלית אל מחוץ לגבולות ההבנה.

⁴⁷ שם בעמ' 10.

⁴⁸ שם בעמ' 12-13.

⁴⁹ הלפרין, לעיל ה"ש 34, בעמ' 138.

פרק ג': ביטויים המבטאים הדרה

המבע הביצועי מתפקד כאמצעי להכשרת ההטרסקסואליזציה של הקשר החברתי. בפרק זה אתמקד בכוחו של השיח לייצר ולהביא לכלל מעשה את מה שהוא מכנה בשם⁵⁰, בין היתר, באמצעות חשיפת נורמות הטרסקסואליות בתוך זהויות הומו-לסביות.

1. בפנים/מחוץ לארון – מהומות סטנוול בניו יורק ביוני 1969 פתחו שלב חדש בפוליטיקה ההומו-

לסבית. אחד ההיבטים הוא רעיון ה"יציאה מן הארון" שהפכה לצעד פוליטי בעיקרו, שאדם יכול לנקוט בו. היא הבטיחה שיפור מידי באיכות החיים, צעד ענקי קדימה בהשלת השנאה העצמית והדיכוי המופנם שכפתה חברה הומופובית⁵¹. **האומנם?**

בשמיעה ראשונה, אולי גם שנייה, נדמה כי היציאה מהארון, אותו רגע מכונן בו אדם מצהיר על המיניות החבויה שלו, בהתאם לדרישה האוניברסאלית לעשות כן, מהווה אקט משחרר. אני אישית סבורה שדווקא מהלך זה, הנעשה כדי להכיר בהומוסקסואליות כנורמה, מצביע על הטיה מעמדית. כפי שהסבירה באטלר, כל פוליטיקה של זהויות המניחה שיש משהו שהוא "הומוסקסואליות" אותנטית, היכולה להשתחרר מכבלי הדיכוי על ידי יציאה מחשכת הארון אל אור היום, עושה חטא לעצמה, משום שהיא מסרבת לראות כיצד גם הגדרה שהיא חלק מתנועת שחרור יוצרת היררכיה בין אופני הקיום⁵². הרטוריקה של השחרור מהארון, ממנו יוצאים הומוסקסואלים, חושפת את אותה הטרונורמטיביות מפורסמת. הרי מי ששייך לברי המזל, נולד "טבעי", ובאותו אופן – טבעי – נמצא בתוך ארון ההטרסקסואליות. ואלו שלא שפר מזלם, מצאו עצמם מחוץ לארון, או אם תרצו, רחוק מהבמה המרכזית. אותה הכרזה מפורסמת על היותך "מחוץ לארון" כרוכה בהכרה בהטרסקסואליות כמרכזית, "פנימית" ודוחקת עוד יותר את אלו הנמצאים עדיין בתוך הארון, מגבירה את שוליותם. יוצא אפוא שלא ניתן לחרוג לגמרי מן ההטרסקסואליות והטמעת המונח מגבילה את אקט השחרור. הצורך באישור ציבורי של הזהות ההומו-לסבית ע"י יציאה מהארון מביא לכך שאנשים החשים לראשונה כי הם נמשכים לבני מינם מבינים משיכה זו באמצעות קטגוריית ההומוסקסואליות ואז נופלים קורבן להבניה התרבותית השלילית של קטגוריה זו, הבניה אשר עלולה לעלות להם בשנים ארוכות של פחד, בדידות וחיים בארון⁵³. השעבוד שמכונן את הסובייקט ההומו-הלסבי ממשך באופנים מסוימים לדכא, או אפילו מדכא באופן הערמומי ביותר, כאשר טוענים "להיות מחוץ לארון". להיות "בחוץ" תמיד תלוי

⁵⁰ באטלר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 23-25.

⁵¹ ג'ון ד'אמליו "הקהילה הגיית והפוליטיקה הגיית בסן פרנסיסקו ממלחמת העולם השנייה עד שנות השמונים של המאה העשרים" מעבר למיניות 196,

206.

⁵² באטלר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 14.

⁵³ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 30.

באיזושהי מידה בלהיות "בפנים", ומקבל את משמעותו רק במסגרת הקוטביות הזו. ולכן ה"מחוץ לארון" צריך לייצר את הארון שוב ושוב על מנת לשמר את עצמו כ"חוץ". במובן זה, החוציות יכולה רק לייצר עמימות חדשה; והארון מייצר הבטחה של חשיפה, שמעצם הגדרתה איננה יכולה להתממש לעולם⁵⁴.

2. **אקטיבי/פאסיבי** – יש החושבים בטעות שבני זוג הומוסקסואלים תמיד פועלים באופן הסטריאוטיפי של גברי-אקטיבי ונשי-פאסיבי. ראייה זו אף היא נובעת מהמודל ההטרוסקסואלי המקובל. בגלל שמודל זה של תפקידים נשיים וגבריים היה הדומיננטי בתרבות, גם יחסים הטרוסקסואלים וגם הומוסקסואלים נכנסו לאותה תבנית⁵⁵. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שהומוסקסואליות מקשה על הזיהוי של הכוח היסודי עם דמות הזכר הביולוגי כחודר אדנותי. באותה מידה היא מקשה על הזיהוי המקביל של העדר כוח ופאסיביות עם דמות הנקבה הביולוגית ככנועה ונחדרת. שכן, ההומו הוא פולימורפי: הוא יכול לחדור ולהיות נחדר, והוא חש בנוח במידה שווה בכל אחת מעמדות הפנטזיה הללו. הוא אינו זקוק למצוא מקלט בזהות הנטועה במודלים בלעדיים של שליטה או כניעה, מודלים שלעולם לא יהיה ביכולתם לתת הסבר מספק לניידות הנפשית והגופנית שלו⁵⁶.

3. **הומוסקסואליות נשית/גברית** – ישנה מטאפורה מגדרית שדרכה הובנה התשוקה החד מינית. מטאפורה זו היא מטאפורת האינורסיה, נפש אישה לכודה בגוף של גבר - ולהיפך. אחד הדחפים הבסיסיים הבאים לידי ביטוי במטאפורה הזו הוא השמירה על ההטרוסקסואליות המהותית של התשוקה עצמה, באמצעות קריאה מסוימת של ההומוסקסואליות של בני אדם: התשוקה, לפי תפיסה זו, קיימת מהגדרתה בזרם שעובר בין אני גברי לאני נשי, בלי קשר למינו של הגוף שבו שוכן אותו אני⁵⁷. הטרוסקסואליות מתפקדת בעצם באמצעות ייצור מוסדר של גרסאות מוקצנות של "גבר" ושל "אישה". אלה הם ברוב המקרים ביצועי חובה, כאלה שאף אחד אינו בוחר, אבל כל אחד נאלץ לבחון את עצמו לעומתם⁵⁸. מסיבה זו ממש, קיימת נטייה הולכת וגוברת להבחין גם בין הומוסקסואליות גברית ונשית⁵⁹. כך, גבר הומוסקסואל נחשב פחות גבר ואישה לסבית היא פחות אישה (לסבית היא גברית והומו הוא נשי)⁶⁰.

⁵⁴ ג'ודית באטלר "חיקוי ומרי מגדרי" מעבר למיניות 329, 330-331.

⁵⁵ CROOKS, R. & BAUR, OUR SEXUALITY, 268-298 (2005).

⁵⁶ סיימון ווטני "משטור התשוקה: מין שונות וחולי" מעבר למיניות 217, 235.

⁵⁷ איב קוסופסקי סדג'וויק "האפיסטמולוגיה של הארון" מעבר למיניות 303, 323.

⁵⁸ באטלר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 50.

⁵⁹ א'היגנס ג'ימס "בחירה מינית, אקט מיני: ראיון עם מישל פוקו" מעבר למיניות 59, 62.

⁶⁰ אסתר ניוטון "הלסבית הגברית המיתולוגית: רדקליף הול והאשה החדשה" מעבר למיניות 178.

כתוצאה מכך, אנשים מסוימים חווים "דיספוריה מגדרית", תחושה עזה שהמגדר הנתון שלהם כגבר או אישה אינו עולה בקנה אחד עם תחושת ה"עצמי" שלהם. לסביות רבות הן נשים ביולוגיות, אשר גדלו כשהן חושבות ו"מדברות" בניב המגדרי "הלא נכון"⁶¹. כך גם הומוסקסואליות גברית חייבת להיות ממושגת במונחים של נשיות, לא רק משום שהמיתולוגיה ההטרוסקסואלית השלטת מפרשת הומואים כרוצים להיות נשים או להיות כמו נשים, אלא משום שההטרוסקסואל עצמו רוצה להאמין שההומו, הינו, למעשה, כמו אישה במובן זה שהשוני לו "מוטבע" על גופו וניתן לקריאה מתוכו, וכך הופך אותו לנתון להבחנה/להפליה⁶².

בדיוק משום שהומופוביה פועלת לא פעם באמצעות ייחוס של מגדר פסול בדרך זו או אחרת, פגום או כושל, להומוסקסואלים (כלומר קוראת להומואים "נשיים" או ללסביות "גבריות"), ומשום שאימת ההומופובים מביצוע אקטים הומוסקסואליים היא לא פעם גם אימה מאובדן של מגדר תקין ("לחדול להיות גבר אמיתי או תקין" או "לחדול להיות אישה אמיתית או תקינה") – חיוני כ"כ לשמור על קשר לא סיבתי ולא מצמצם בין מיניות ומגדר - מנגנון תיאורטי, שייתן דין וחשבון על אופני הסדרתה של המיניות באמצעי המשטור והמתת הקלון של המגדר⁶³.

4. **תסביך אדיפוס כדרמה הטרוסקסואלית** – במרכזו של תסביך אדיפוס עומד ילד קטן המפתח פנטזיות מיניות על אודות אמו. ישנה כפיה הטרונורמטיבית המבוצעת ע"י תסביך אדיפוס, המהווה מושג הטרוסקסואלי, ואפילו הטרוסקסיסטי, ללא רחם. הנחת היסוד העומדת בסיס טענה זו היא כי הדבר שעמד כל העת על כפות המאזניים, בזמן טביעת המושג, היה המתח בין תיאוריה של מיניות שתהפוך את פרויד להטרוסקסואל ע"י הדחקה ההומוארוטיות, לבין תיאוריה של מיניות שהפליה אותו בהומוארוטיות, ושעמדה ביחס ישיר לקשר ההומוארוטי עז (גם אם בלתי ממומש). כלומר המודל האדיפלי עצמו נוצר כהדחקה של תשוקה ההומוארוטית. חשיבתו של פרויד משקפת את הסובייקטיביות של אדם שחווה את המצאת ההטרוסקסואליות בימי חייו והמציא את עצמו כאותו סוג אדם חדש, ההטרוסקסואל, ע"י כך שדיכא את תשוקתו ההומוארוטית. אל מול השינוי בשיח של המיניות שחל בשנות ה-90 של המאה ה-19, זיהויה של ההומוסקסואליות כבעיה יהודית, התעצמות ההומופוביה והאנטישמיות – ובעצם, החפיפה המוחלטת כמעט של שני סוגי הערכים הללו בתנועת ה"ערכים הנוצריים" – אל מול כל אלו, פרויד היה זקוק להצניע את ההיבט ההומוארוטי של אישיותו. תסביך אדיפוס – הפנטזיה של גבריות המוגדרת כגברית במיוחד באמצעות שני המומנטים שלה: תשוקה לאם (ולא לאב) ואיבה עזה כלפי האב – סיפק לפרויד את

⁶¹ שם, בעמ' 189.

⁶² לי אדלמן "בתי תה וסימפטיה או האפיסטמולוגיה של בית השימוש" מעבר למיניות 245, 252.

⁶³ באטלר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 52.

הכיסוי הפסיכו חברתי/תרבותי לחרדתו. ההתגברות של פרויד על חרדתו הייתה ניסיון לנצח את שליליות הגבריות, שממנה סבלו כל הגברים היהודים בעימות עם התרבות הגויית ההטרונורמטיבית⁶⁴.

פרק ד': המחשה מהפסיקה

תפיסה הטרונורמטיבית משתקפת היטב גם בפסיקה. בשורה של פסקי דין ניתן לראות בבירור כי ככל שמדובר בסוגיה הנוגעת לזוגיות חד מינית, ניתנים פתרונות נקודתיים בלבד המציגים את מערכות היחסים החד מיניות כפחותות ערך בהשוואה לקשרי הזוגיות ההטרונורמטיביות. הומוסקסואלים נמצאים בעמדת נחיתות, מעין אזרחים סוג ב'. זכויות וחובות לזוגות הומוסקסואלים ניתנות מכוח עקרון השוויון הנגזר מחוק יסוד כבוד האדם וחירותו אך בפועל לא מכירים בהם כבני זוג⁶⁵.

ביטוי לשוני לתפיסה זו בעולם המשפט נמצא בפרשת דנילוביץ', שעניינה היה מתן הטבה לדיילי אל על בדמות כרטיס טיסה זוגי, השופט קדמי, בהתייחסו למושג בן זוג, מציג תפיסה פוגענית וארכאית כאשר מסביר הוא באריכות יתרה כי כלל לא ניתן לראות בשני אנשים מאותו מין כבני זוג:

"יסוד חיוני – שהוא בבחינת תנאי-שבלעדיו-אין בהקשר זה – להפיכת שני פרטים המקיימים חיי שיתוף ואחווה ל'זוג' במשמעותו בלשון העברית, נעוץ בהיותם 'בשר אחד' וביכולתם – המושגית - לקיים פריה ורבייה". הזוג ה'נשוי' והזוג ה'ידוע בציבור' ממלאים תנאי בסיסי זה, ועל כן 'שווים' הם ככל שמדובר בבדיקתה של טענת ההפליה; בעוד שהזוג החד-מיני, שאינו ממלא אחר התנאי הבסיסי האמור, שונה מהם בהקשר האמור"⁶⁶.

הוא קושר את המושג זוגיות במושג משפחה וסבור כי משפחה לא יכולה להתקיים אלא אם כן בן זוג ובת זוג משני המינים מרכיבים את תשתיתה. כלומר משפחה לדברי קדמי, בנויה על היכולת ההורית הפוטנציאלית, שאינה קיימת אצל בני זוג מאותו המין.

דבריו מהווים דוגמא מובהקת לכך שבכל מילה גלומות אפשרויות רבות ובחינה של השימוש בחיי היומיום מגלה פעמים רבות שאנו עושים במילים רבות שימוש מצומצם וחלקי⁶⁷. כך נוצר מרחק רב בין הפרשנות המילונית למונחים ובין הפרשנות החברתית שלהם, כפי שעולה מההגדרות המלוניות הבאות:

'זוגיות': 'היות זוג'⁶⁸.

'זוג': 'צמד, שניים, יחד'⁶⁹.

⁶⁴ דניאל בויארין "פרויד ופליס: הומופוביה, אנטישמיות והמצאת אדיפוס" מעבר למיניות 272.

⁶⁵ חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

⁶⁶ בג"ץ 721/94 אל על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' דנילוביץ', פ"ד מח(5) 749, 773 (1994) (להלן: פרשת דנילוביץ').

⁶⁷ רוזנבלום וטריגר, לעיל ה"ש 5, בעמ' 14.

⁶⁸ אבן שושן, לעיל ה"ש 1 בעמ' 269.

'בן זוג': "אחד מן השניים שהם זוג"⁷⁰.

ההגדרות מעלות כי אין שום סיבה לקשור זוגיות ברבייה ושני אנשים שמתקיים ביניהם מערך יחסים כלשהו, בין אם של אהבה וקירבה, ובין אם לאו, ודאי יכולים להיקרא 'זוג'. ובכל זאת, הוסיף השופט קדמי רובד אחר למשמעות הזוגית כאשר הוא מנמק זאת בכך שהמונח זוג קשור בטבורו לפועל המבטא "הזדווגות"⁷¹, מה שכאמור אינו עולה מהמשמעות הפשוטה של המונחים. לשון בני האדם אכן מכתובה את אופן החיים כפי שטען השופט אך הרי שהלשון לא צמצמה את המונח בן זוג לבעלי יכולת הורית פוטנציאלית והשופט עשה בשפה שימוש אידיאולוגי פוליטי.

יוצא אפוא כי גם מערכת בתי המשפט תורמת במידה רבה להנצחת סטריאוטיפים ודעות קדומות כלפי הומוסקסואלים ובכך תורמת רבות לשימור העליונות ההטרוסקסואלית בתור נורמת ההתנהגות החברתית השלטת, המסרבת להכיר בזוג חד מיני כאחד מתאי הגרעין של החברה.

דברי השופט קדמי משקפים בעצם את המגמה לשימור עליונות מוסד הנישואין כמוסד אקסקלוסיבי המיועד לזוגות הטרוסקסואלים. הסגרציה שנוצרת עקב הדרת ההומוסקסואלים ממוסד הנישואין, שהוא מוסד בעל משמעויות ערכיות, חברתיות ותרבותיות ואשר מבוססת על טעמים אנלוגיים של אפליה: מין, נטייה מינית ומגדר ועל אידיאולוגיה דומה: הומופוביה, סקסיזם, תפיסה בינארית של תפקידי מינים ועל הכוונה לשמר פילוסופיה של "הטרוסקסואליות כפויה" הינה פסולה⁷². הגדרה מחדש של מוסד הנישואין ככזה שאינו מוגבל לגבר ואישה תוכל לתרום משמעותית להוקעת ההטרונורמטיביות שכן תהווה הכרה בקשרי זוגיות חד מיניים⁷³.

⁶⁹ שם.

⁷⁰ שם, בעמ' 115.

⁷¹ פרשת דנילוביץ', לעיל ה"ש 66, בעמ' 768.

⁷² יובל מרין "נישואין בין בני זוג מאותו המין והכשל שבאלטרנטיבות לרגולציה משפטית של זוגיות חד-מינית" המשפט ז 253 (תשס"ב).

⁷³ שם בעמ' 280-281.

פרק ה': עולם התרבות והפנאי

בפרק זה בחרתי להביא ציטוטים מעולם התרבות והפנאי משום שגם בלא שנשים לב, ישנה השפעה עצומה לתוכניות בהן אנו צופים, למוזיקה לה אנו מאזינים, לספרים אותם אנו קוראים וכיוצ"ב. בעידן זה, של תקשורת המונית, התודעה הכוזבת עובדת שעות נוספות, שכן, פעולות כמו צפייה בטלוויזיה או הקשבה למוזיקה נעשות באופן פאסיבי, כאילו החלפנו לתדר "קבל" וכל תפקידנו הוא להקשיב ולספוג.

דימויים טלוויזיוניים ועיתונאיים נתפסים בעיני רבים כמשקפים את ה"אמת" על העולם ואותם אנשים טועים לחשוב כי התקשורת פונה לקהל הרחב ללא משוא פנים. אולם בפועל, העיתונות והטלוויזיה פונות ל"ציבור רחב" אחיד והטרנסקסואלי באופן בלעדי⁷⁴. עיתונים, כמו הטלוויזיה המסחרית, קיימים על מנת למכור שטח פרסום⁷⁵. תעשיית התקשורת לא באמת מיועדת לקהילה מגוונת של צופים ממשיים אלא ל"קהל רחב" מופשט, שמוחמא ומרודד לכלל רצועות רחבות של כוח קנייה פוטנציאלי. הומוסקסואליות מוצגת באופן עקבי כמשהו יוצא דופן, שאינו יכול להיות חלק מהחיים החברתיים הרגילים, משהו ששום קורא עיתון או צופה טלוויזיה ירהר בו בנסיבות מהוגנות⁷⁶.

הציטוטים המובאים בפרק זה מראים כי קיימת אידאליזציה של האהבה ההטרנסקסואלית באמנות, בספרות, בתקשורת וכו'. מדובר בכוחות המצויים בכל, המהווים שליטה בתודעה, מעין השפעה סמויה, שכן, רוב הצופים והקוראים המזוהים כהטרנסקסואלים אינם מבחינים לרוב בדרגת ההטרנסקסואליזציה של המדיה החדשותית⁷⁷.

1. ג'ון : הומר, מה יש לך נגד הומואים?

הומר : לא יודע. זה לא...רגיל. אם זה היה חוק, הייתי מתנגד לו!

מארג' : הומר, תפסיק. אתה מביך את עצמך.

הומר : לא אני לא, הם אלה שמביכים את אמריקה, הם הפכו את הצי האמריקני לבדיחה צפה. הם הרסו את השמות הכי טובים שלנו, כמו ברוס, לאנס וג'וליאן. אלה היו השמות הכי גבריים שהיו לנו ועכשיו הם פשוט...⁷⁸

2. **מנחם** : משה, תמיד כשאנחנו מנסים לעשות משהו טוב, היצר מנסה להפיל אותנו עם איזה תאוה

של טומאה.

אוהד : איזה טומאה? אני אוהב אותו...

מנחם : משה, אתה נמשך אליו...

⁷⁴ וויטני, לעיל ה"ש 56, בעמ' 219.

⁷⁵ שם, בעמ' 224.

⁷⁶ שם.

⁷⁷ שם, בעמ' 235.

⁷⁸ **משפחת סימפסון**, עונה שמינית, פרק 15: "הפוביה של הומר".

אוהד : אני אוהב אותך, אני מרגיש יותר טוב לידך, יותר שלם.

מנחם : זה הכל דמיונות בראש שלך

אוהד : זה לא דמיונות, מנחם. זה לא דמיונות... זאת האמת!

מנחם : זה שקר שאתה צריך לשרש מעצמך, כמו כל מידה רעה אחרת.

אוהד : איך אהבה יכולה להיות מידה רעה?

מנחם : "ואת זכר לא תשכב משכבי אישה"...

אוהד : מנחם, אל תגיד לי פסוקים, תענה לי!

מנחם : משה...

אוהד : אני לא משה. קוראים לי אוהד!

מנחם : אוהד... משה... זה לא מה שמשנה...

אוהד : בטח שזה משנה, זה מי שאני!⁷⁹

3. **ג'ק :** את מדהימה בחיי. אלמלא היית יהודייה אין ספק שהיית מגיעה לגן עדן.

גרייס : תודה, ג'ק. ואם לא היית הומו, היית מגיע לשם גם אתה.⁸⁰

4. **רוֹפָּה לחיות איתו לנצח**

אז ודאי אשא לבטח

אותו לבעלי...

נחיה כמו בעל ואישה⁸¹.

5. **"הרופאים אומרים שהאיידס עלול לפגוע בכל משפחה בגרמניה"**⁸² - זוהי דוגמא למבט על

הסיקור העיתונאי והטלוויזיוני של האיידס בבריטניה, במהדורת החדשות הראשית של BBC1 –

שוב אותו תא משפחתי הטרנסקסואלי - ללא שאלות, המהווה בבירור רב כל כך את נקודת

ההתייחסות המרכזית עבור העורכים והעיתונאים המפיקים את החדשות. הרי לנו כי קהל צופי

הטלוויזיה, נתפס כחידות-משפחה אחידות – אמא ואבא היושבים משני צידי האח הבוהר,

כשהילדים כבר במיטה... המשפחה הלאומית הבריטית, כפי שחדשות ה-BBC פונות אליה דרך

קבע⁸³.

⁷⁹ "ואהבת" (תסריט ובימוי: חיים אלבוים).

⁸⁰ וויל וגרייס.

⁸¹ "איתו לנצח" (מילים, לחן וביצוע: קרה תשע).

⁸² The Nine O'Clock News, BBC1, 8 August 1986.

⁸³ וויטני, לעיל ה"ש 56, בעמ' 238.

6. **You make me feel like a naturally woman** - כשאריתה פרנקלין שרה "אתה גורם לי להרגיש כמו אישה טבעית", נראה שהיא טוענת שפוטנציאל טבעי כלשהו של מינה הביולוגי ממומש בכך שהיא לוקחת חלק בעמדה התרבותית "אישה" כמושא של הכרה הטרוסקסואלית. משהו ב"מין" שלה מבוטא ע"י ה"מגדר" שלה, שמתגלה במלואו ומקודש במסגרת הסצנה ההטרוסקסואלית. אין שום שבר, שום פער בין "מין" כעובדה ומהות ביולוגית לבין מגדר ומיניות. אמנם יש לשים לב כי על אף שדומה שאריתה שמחה למדי לזכות באישור לטבעיותה, היא גם נראית באופן פרדוקסאלי מודעת לחלוטין לכך שאישור זה לעולם אינו מובטח, ושאפקט הטבעיות מושג רק כתוצאה מאותו רגע של הכרה הטרוסקסואלית. אחרי הכל היא שרה, "אתה גורם לי להרגיש כמו אישה טבעית", מה שמרמז שמדובר במעין המרה מטאפורית או אקט של התחזות, השתתפות נשגבת ורגעית באשליה ההווייתית המיוצרת על ידי פעולתו היומיומית של הדראג הטרוסקסואל⁸⁴.

סיכום

בעבודה זו שיתי לעצמי למטרה להראות קיומו של עולם הטרונומרטיבי ולהמחישו באמצעות מיני שיח שונים. עולם הטרונומרטיבי הוא עולם בו לכאורה קיימות חלוקות טבעיות כמו הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות. נושא של מיניות נותר כלוא בשיח של ה"טבעי", שאינו חדל מלראות את הזכר כזייד ואת הנקבה כניצודה "באופן טבעי", וכך פוסל כל אפשרות של בחירה מצד מי מהם⁸⁵. אך למעשה מושג ה"טבעי" מהווה קטגוריה אידיאולוגית המשמשת להסוואה ולשימור של חלוקות פוליטיות⁸⁶. קטגוריות של העדפה ושל התנהגות מינית נוצרות בידי בני אדם ובידי חברות אנושיות ולא בידי הטבע. מידת הממשות שיש לאותן קטגוריות היא תוצר של הכוח שהן מפעילות באותן החברות ושל תהליכי החברות, שגורמים להן להיראות ממשיות בעיני האנשים המושפעים מהן⁸⁷. הנטייה המינית היא תולדה של משא ומתן מורכב של היחיד עם הקטגוריה שהחברה כופה עליו/עליה⁸⁸. אנשים תופסים את עצמם כ"הומוסקסואלים" או כ"הטרוסקסואלים" כיוון שמביאים אותם להאמין שבני אדם הם או "הומוסקסואלים" או "הטרוסקסואלים". לו היו מניחים אותם לנפשם, ללא תהליכי חברות כאלה, בני האדם היו מיניים ותו לא. ובמילים אחרות, הקטגוריה "הטרוסקסואליות" אינה מתארת בהכרח דפוס התנהגות הטבוע בבני האדם, אלא היא יוצרת ומבססת אותו. הדיכוטומיה הטרוסקסואל/הומוסקסואל

⁸⁴ באטלר, לעיל ה"ש 54, בעמ' 342.

⁸⁵ וויטני, לעיל ה"ש 56, בעמ' 232.

⁸⁶ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 14.

⁸⁷ בזוול, לעיל ה"ש 87, בעמ' 112-113.

⁸⁸ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 21.

קיימת בשפה ובמחשבה אך לא משום שהיא קיימת במציאות. המיון המיני הוא המצאה ולא חשיפה של מציאות קיימת.⁸⁹

דעתי האישית היא שהסכימה המושגית כולה, המסווגת הומוסקסואלים כחריגים, טעונה פירוק⁹⁰. יש לערער על הטבעיות, המוחלטות והאוניברסאליות של הקטגוריות המיניות הדיכוטומיות המקובלות כיום. אין מדובר במשימה בלתי אפשרית שהרי התרבות ניתנת לשינוי וההבניה החברתית הקיימת אינה דטרמיניסטית. יש להשתמש בכוח הרב של השיח ולחשוף באמצעות שימושי שפה חורגים את הפונקציה האידיאולוגית של מושגי הטבעי והנורמאלי וכך להסיר את המטען הדכאני של התווית "שלא בדרך הטבע"⁹¹. השפה תלויה בחזרה המתמדת ולכן קיימת תמיד האופציה העקרונית לחזרה לא מדויקת, לזיוף, לגמגום, להקצנה או לעיוות. כל אלו הם חלק בלתי נפרד מהדינאמיקה של השפה וביכולתם להפוך לכלי פוליטי למלחמה של זהות ולערעור הסדר הלשוני הקיים. השפה היא זירה של פרקטיקות מרובות והמטרה הפוליטית המרכזית של הזירה הפילוסופית – שהיא חוד החנית של ביקורת תרבות – היא הוצאה לפועל של אותה אפשרות מתמדת לערעור הסדר; כל זאת באמצעות הפעלה של חזרות לא מדויקות וקריאות בטקסטים ובזירות תרבותיות מורכבות יותר החושפת את האופן בו טקסטים אלו יוצרים אחידות, לכאורה, בקטגוריות בהן הן משתמשות ומעלימות אופציות מחשבה אחרות. קריאות אלו חושפות את האופנים בהם טקסטים חשובים מייצרים קטגוריות של טבע, נתונות ואוניברסאליות, בכדי להסתיר את הבלתי מנומק ואת האקט הכוחני שבמחיקת האחר והפיכתו לבלתי ניתן למחשבה ודיבור. הקריאות הן למעשה סוג של שכתוב ומתן משמעות המתנגדת לאופן קריאה המייצר האחדה ונטורליזציה של הטקסט והמציאות⁹². ובהקשר להומוסקסואליות - נורמות הטרוסקסואליות שבות ומופיעות בתוך זהויות הומו-לסביות. הנוכחות של הבניות ומיצובים הטרוסקסואלים, בכל צורה שהיא, בתוך הזהויות ההומו-לסביות מניחה מראש את קיומה של חזרה הומו לסבית על ההטרוסקסואליות – שהיא עצמה מהווה חזרה על האידיאלים שלה עצמה. החזרה של הבניות הטרוסקסואליות בתוך מסגרות לא הטרוסקסואליות מדגישה את המעמד המובנה לחלוטין של מה שקרוי מקור, ומראה שהטרוסקסואליות מכוננת את עצמה כמקור רק באמצעות אקט משכנע של הישנות. והרי ההוכחה שאם נפקיע אקט זה מידיה, כך נחשוף את טענתה של ההטרוסקסואליות למקוריות כאשלייתית⁹³.

⁸⁹ בוזול, לעיל ה"ש 87, בעמ' 112-113.

⁹⁰ או'היגנס, לעיל ה"ש 59 בעמ' 61.

⁹¹ קדר, זיו וקנר, לעיל ה"ש 6, בעמ' 14.

⁹² באטלר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 15-16.

⁹³ באטלר, לעיל ה"ש 54, בעמ' 338-339.

ביבליוגרפיה

ספרים בעברית

- אבן-שושן אברהם, **המלון החדש** ("קרית ספר" בע"מ, 1981)
- אבן-שושן אברהם, **מלון אבן-שושן המרוכז מחודש ומעודכן לשנות האלפים** (המלון החדש בע"מ, 2004)
- באטלר ג'ודית, **קוויר באופן ביקורתי** (מהדורה שנייה מתוקנת, דפנה רז מתרגמת, מירי רוזמרין ועמליה זיו יועצות אקדמיות, רסלינג, 2007)
- גוד אריק **על הסטייה – הסוציולוגיה של שימוש בסמים, מיניות חריגה, עבריינות, מחלות נפש ועוד** (האוניברסיטה הפתוחה, 2002).
- ויגודר ג'פרי **אנציקלופדיה ליהדות** (יוסף אשכול מתרגם, מעריב, 1994)
- זפרן אילנה, **סיפור ורוד** (הילה קרס עורכת, מפה, 2005)
- ספרגו תמסין, **פוקו והתיאוריה הקווירית** (אריה בובר מתרגם, ספרית פועלים, 2002)
- פוקו מישל, **תולדות המיניות**, כרך 1 (גבריאלה אש מתרגמת, רסלינג, 1996)
- צוקרמן משה, **הפצון האדם – מכתמים על חברה, פוליטיקה ותרבות** (רסלינג, 2003)
- קדר יאיר, זיו עמליה וקנר אורן, **מעבר למיניות מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית** (הקיבוץ המאוחד, 2003) (להלן: **מעבר למיניות**)
- רוזנבלום עמליה וטריגר צבי, **ללא מילים - התרבות הישראלית בראי השפה** (רונית מטלון עורכת, דביר, 2007)

מאמרים בעברית

- אדלמן לי "בתי תה וסימפטיה או האפיסטמולוגיה של בית השימוש" **מעבר למיניות** 245
- או'היגנס ג'ימס "בחירה מינית, אקט מיני: ראיון עם מישל פוקו" **מעבר למיניות** 59
- בויארין דניאל "פרויד ופליס: הומופוביה, אנטישמיות והמצאת אדיפוס" **מעבר למיניות** 272
- בוזוול ג'ון "מהפכות, אוניברסלים וקטגוריות מיניות" **מעבר למיניות** 111
- באטלר ג'ודית "חיקוי ומרי מגדרי" **מעבר למיניות** 329
- ד'אמליו ג'ון "הקהילה הגיית והפוליטיקה הגיית בסן פרנסיסקו ממלחמת העולם השנייה עד שנות השמונים של המאה העשרים" **מעבר למיניות** - 196
- הרב לוביץ רונן "סובלנית אך לא מתירנית", **הארץ** 27.2.98
- הלפרין דייוויד "הומוסקסואליות: קונסטרוקט תרבותי, דיאלוג עם ריצ'ארד שניידר" **מעבר למיניות** 135

ווטני סיימון "משטור התשוקה : מין שונות וחוליי" **מעבר למיניות 217**

מרין יובל "נישואין בין בני זוג מאותו המין והכשל שבאלטרנטיבות לרגולציה משפטית של זוגיות חד-

מינית" **המשפט ז 253** (תשס"ב)

ניוטון אסתר "הלסבית הגברית המיתולוגית : רדקליף הול והאשה החדשה" **מעבר למיניות 178**

קוסופסקי סדגיוויק איב "האפיסטמולוגיה של הארון" **מעבר למיניות 303**

מקורות המשפט העברי

בראשית, א כח

בראשית רבה כו ט

בעלי התוספות, תוספות לנדרים, נא

ויקרא, כ יג

משנה, יבמות, עו, א

מלכים א, יד כד

מלכים ב, כג ז.

ספר החינוך

שו"ת אגרות משה, או"ח, ג, סי, קטו

חקיקה

חוק יסוד : כבוד האדם וחירותו

חוק העונשין, התשל"ז-1977

פקודת החוק הפלילי, 1936

הצעות חוק

הצעת חוק לתיקון דיני העונשין התש"ם-1980, ה"ח 1476.

פסיקה

בג"ץ 721/94 אל על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' דנילוביץ', פ"ד מח(5) 749 (1994)

אחר

משפחת סימפסון עונה שמינית, פרק 15 – הפוביה של הומר.

ואהבת (תסריט ובימוי: חיים אלבום)

וויל וגרייס

איתו לנצח (מילים, לחן וביצוע: קרח תשע)

ספרים ומאמרים באנגלית

Steven Epstein, “**Gay Politics, Ethnic Identity: The Limits of Social Constructionism**”,

Socialist Review 93/94 = 17.3-4: 9-54, p.11.

CROOKS, R. & BAUR, **Our Sexuality**, 268-298 (2005).

אחר

The Nine O’Clock News, BBC1, 8 August 1986